

В.В. Молодиченко,

д.філос.н., професор

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького

РОЛЬ ЦІННОСТЕЙ ДЕМОКРАТІЇ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблеми формування, трансформації та класифікації цінностей залишаються актуальними як в теоретичному форматі, так і в практичній площині.[1] Останніми роками в Україні були zdeформовані, девальвовані чи усунуті як безперспективні фундаментальні цінності та пріоритети, за якими живуть європейські народи. Заради справедливості необхідно констатувати, що деякі сенсожиттєві цінності ще взагалі не сформовані у функціонально достатній мірі. А, значить девальвації та розпаду були піддані їхні сурогати, замітники, котрі інтерпретувались у ролі «цінностей нової цивілізації» [2, с. 155].

Щодо української системи ціннісних орієнтирів,[8] то в наукових публікаціях є декілька спроб їх класифікувати та систематизувати. Найбільш вдала класифікація, запропонована О.Вишневським [3, с. 3-8]. За цією системою українські цінності можна поділити на:

1) абсолютні, вічні, що мають універсальне значення та необмежену сферу застосування і мають загальнолюдський характер (Доброта, Правда, Любов, Чесність, Гідність, Краса, Мудрість, Справедливість).

2) національні цінності, що є значущим для свого народу і не завжди поділяються іншими народами (патріотизм, почуття національної гідності тощо).

3) громадянські, що ґрунтуються на визнанні рівності людей і виявляють себе у застосуванні в демократичних суспільствах та в життя громадян.

4) сімейні, що діють в межах окремої родини.

5) цінності особистого життя.[9]

Серед власне українських національних цінностей виокремлюються, насамперед, цінність національної держави, яка реалізується у національній ідеї, що є найголовнішою і найсвятішою цінністю українців. Мрія мати свою самостійну, незалежну, соборну державу й щасливе, процвітаюче і демократичне суспільство та зберегти себе як націю зі своєю характерною культурою, освітою, системою виховання, духовністю загалом. Матеріалізована в Конституції України, українська національна ідея хоча й повільно, з неймовірними труднощами, але все ж реалізується сьогодні в житті. Відтак національні цінності включають в себе й державницькі та громадянські цінності - права, свободи, закони, норми, обов'язки, відповідальність, демократію, справедливість. Далі серед важливих українських цінностей є цінність народної свободи, українська мова як одну з головних духовних цінностей народу.[9]

Розглядаючи питання співвідношення українських і європейських цінностей, можна констатувати, що ми переважаємо Захід багато в чому: в емоційності, у доброті, у відсутності крайнього утилітаризму, багатовікового культу грошей. Сьогодні західне світосприйняття ускладнено ще і споживацтвом, що породжує духовну деградацію. У нас, мабуть, ніколи не приживиться практика, коли люблячі хлопець і дівчина, поєднавши долі, складають контракт про те, як вони будуть ділити меблі у випадку, якщо розлучатимуться. Це дрібниця, але і через дрібницю проглядається інша система цінностей.

А тепер про цінності, які насправді треба перейняти. Передовсім, це цінності демократії. Демократія, будучи універсальною цінністю, традиційно розглядається як одна з форм урядування в сучасній державі, але варто наголосити, що функціональна демократія - це не урядування більшості, а система, яка «складається з низки важливих вимог, зокрема

виборчого права й поваги до результатів голосування, але, крім того, вимагає й захисту свобод, поваги до законних прав і гарантії вільного обговорення й безцензурного поширення нових і чесних коментарів». Для сучасного етапу розвитку українського суспільства характерна риторика стосовно «утвердження», «зміцнення», «поширення» та «розвитку» демократії. Як зазначає А. Шедлер, ідея «зміцнення демократії» охопила широкий спектр політичних проблем, з якими зіткнулися країни демократії «третьої хвилі». А. Шедлер визначає три дослідницькі підходи оцінювання рівня зміцнення демократії. Сам він дотримується позиції, що «поведінкові, світоглядні і структурні дані можна розуміти як оперативні індикатори, пов'язані з різним рівнем вимірювань. Вони формують ланцюг каузальності, окремі ланки якого спричиняють одна одну» [4, с. 690-692]. Про цінності сучасної демократії дуже багато і говориться, і пишеться [5, с. 38-50]. До таких цінностей відносяться: громадянство і громадянськість; компетентність і відповідальність; рівність та свобода; конституція і конституціоналізм; свобода, вільні засоби масової інформації і громадська думка; людська гідність; моральна автономія; приватність, невтручання в особисте життя; громадянські асоціації; соціальний порядок; свобода совісті.[10]

Демократія розуміється і як набір цих та інших цінностей, і як метод урядування, що найкращим чином сприяє ж їх реалізації. Демократія, як наголошують В.Андрущенко може досягти успіху лише там, де еліти й громадяни віддані її цінностям та розуміють її вимоги. Для українського суспільства потреби демократії та формування демократичних цінностей є предметом гострих дискусій і спекуляцій у боротьбі політичної еліти за домінуючі позиції [6, с. 391-400]. Проблемним при цьому залишається питання легітимності демократії. Причому легітимність не лише на рівні декларованих чи закріплених законодавчо норм, а така, що має реальну підтримку з боку широкого кола громадян, з боку політичної еліти.

Актуальність демократичних цінностей для української молоді зростає внаслідок подій «помаранчевої революції» та після неї, коли боротьба політичних сил за владу зробила демократичні цінності «розмінною монетою», політичною технологією, коли порушення конституційних норм виправдовуються тими ж самими демократичними цінностями, фактично знецінюючи їх. Це також призводить до падіння рівня довіри й поваги до лідерів. Такий процес вже можна оцінювати як протидію суспільним трансформаціям.

Значна частина української молоді не відчуває себе справжніми громадянами своєї країни, від яких щось залежить, не довіряють органам влади, своїм співгромадянам, громадським організаціям, основним соціальним інститутам суспільства, журналістам, соціологам, зазначають високий рівень корупції, вважають, що все вирішують знайомства та гроші.

Протистояння еліт, бажання еліт закріпити домінуючі позиції, «стабільна нестабільність» влади спричиняють формування у молоді соціального цинізму, руйнування пошани і відповідальності за свої вчинки перед іншими людьми.

Таким чином, дослідження свідчать, що система демократичних цінностей в українському суспільстві ще не є такою, яку розділяє та підтримує більшість громадян (в т.ч. і молодь). Вона не є і такою, яка має реальну підтримку з боку політичної еліти. Серед сучасних ризиків України - гра на цінностях (в т.ч. й демократичних), тенденції посилення туги за «сильною рукою» та схильність до патерналістських настроїв, політизація суспільного життя, замість формування громадянського суспільства - формування суспільства громадської незгоди [7, с. 127-132].

Якщо з цієї точки зору подивитися на українську сучасну соціально-політичну ситуацію, то в реальній практиці ми можемо спостерігати прояви авторитарності влади, порушення демократичних принципів.

Реалізація демократичних свобод можлива лише за двох умов: при умові дотримання прав людини і за умови законності. Інакше свобода - це хаос і безлад, всюдозволеність. Так що нам ще треба із свободи виділити демократію. Це дуже складний процедурний процес: насамперед - законодавчий. Але також це процес формування людини

методами, які ще нам доведеться засвоїти. Одних законів тут замало, потрібна ще традиція їх дотримувати і поважати.

Список використаних джерел

1. Андрюкайтене Р. До формування світоглядних орієнтирів сучасної людини / Р. Андрюкайтене, Р. Олексенко // *Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю до 95-річчя Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького "Дискурс в умовах мінливості соціокультурного простору"*. - 2018. – С. 8-10.
2. Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? / М.И. Михальченко. - К., 2001. - С. 155.
3. Вишневський О. На тернистому шляху до себе / О. Вишневський // *Рідна школа*, 1995. - №5. – С. 3-8.
4. Андреас Шедлер. Вимірювання демократичної консолідації / А. Шедлер // *Демократія: Антологія [упорядник О.Проценко]*. - К.: Смолоскип, 2005. - С. 690-692.
5. Основи демократії / М.Бессонова, О.Бірюков, С.Бондарук та інші. - К.: «Ай-бі», 2002. - 160 с.
6. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. - К.: ТОВ «Атлант», 2006. - 583 с.
7. Балакірева О.М. Демократичні цінності в українському суспільстві / О.М. Балакірева // *Український соціум: соціологія, економіка, політика*. – 2007. - №3 (20). - 325 с.
8. Молодиченко В. Ціннісний контекст духовного світу сучасної студентської молоді / В.В. Молодиченко // *Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр.* – К., 2009. – Вип. 80. – С. 207–217.
9. Молодиченко В. Свобода волі як підґрунтя морального вибору особистості / В.В. Молодиченко // *Філософські обрії*, 2010. – Вип. 23. – С. 174–186.
10. Люріна Т. І. Професійна підготовка педагога до морального виховання учнівської молоді: монографія / Т. І. Люріна, В. В. Молодиченко, Н. А. Молодиченко.- М.: . «Мелітополь», 2005. - 248с.